

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
IV kadencja
Prezydent
Rzeczypospolitej Polskiej

Druk nr 962

Warszawa, 7 października 2002 r.

Pan
Marek Borowski
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Szanowny Panie Marszałku,

Na podstawie art. 118 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. przedstawiam Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy

- o referendach ogólnokrajowych.

Jednocześnie uprzejmie informuję, że do reprezentowania mojego stanowiska w toku prac nad projektem ustawy upoważniam Panią Jolantę Szymanek-Deresz Szefa Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Z poważaniem

(-) Aleksander Kwaśniewski

USTAWA

z dnia 2002 r.
o referendach ogólnokrajowych

Rozdział 1

Przepisy ogólne

Art. 1

1. Ustawa reguluje zasady i tryb przeprowadzania referendów ogólnokrajowych, o których mowa w art. 90, art. 125 i art. 235 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483).
2. Ilekroć w ustawie jest mowa o referendum, należy przez to rozumieć referendum, o którym mowa w ust. 1.

Art. 2

1. Obywatele polscy, w drodze głosowania, wyrażają swoją wolę co do sposobu rozstrzygnięcia sprawy poddanej referendum.
2. Referendum polega na udzieleniu, na urzędowej karcie do głosowania, pozytywnej lub negatywnej odpowiedzi na postawione pytania albo na dokonaniu wyboru między zaproponowanymi wariantami rozwiązań.

Art. 3

1. W referendum mają prawo brać udział obywatele polscy, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończą 18 lat.
2. Nie mają prawa udziału w referendum osoby:

- 1) pozbawione praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu,
  - 2) pozbawione praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu,
  - 3) ubezwłasnowolnione prawomocnym orzeczeniem sądu.
3. Spis osób uprawnionych do udziału w referendum jest sporządzany i aktualizowany przez gminę jako zadanie zlecone, z zastrzeżeniem ust. 4.
  4. Spis osób uprawnionych do udziału w referendum przebywających na polskich statkach morskich oraz za granicą sporządzają odpowiednio: kapitan statku i właściwy terytorialnie konsul.
  5. Do sporządzania i aktualizacji spisów, o których mowa w ust. 3 i 4, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 12 kwietnia 2001 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 46, poz. 499, Nr 74, poz. 786 i Nr 154, poz. 1802 oraz z 2002 r. Nr 14, poz. 128, Nr 113, poz. 984 i Nr 127, poz. 1089).

Art. 4

1. Referendum wyznacza się na dzień wolny od pracy.
2. Głosowanie przeprowadza się w obwodach głosowania właściwych dla ostatnio przeprowadzonych wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.
3. W uzasadnionych przypadkach mogą być dokonane zmiany granic obwodów głosowania lub siedzib obwodowych komisji wyborczych w trybie określonym przepisami ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 5

1. Głosować można tylko osobiście.

2. Do zasad oraz trybu przeprowadzenia głosowania stosuje się odpowiednio przepisy ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozdział 2

Organy do spraw referendum

Art. 6

Referendum przeprowadzają:

- 1) Państwowa Komisja Wyborcza, powołana na podstawie przepisów ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) komisarze wyborczy, powołani na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw (Dz. U. Nr 95, poz. 602 i Nr 160, poz. 1060, z 2001 r. Nr 45, poz. 497 i Nr 89, poz. 971 oraz z 2002 r. Nr 23, poz. 220, Nr 113, poz. 984 i Nr 127, poz. 1089),
- 3) obwodowe komisje do spraw referendum.

Art. 7

1. Państwowa Komisja Wyborcza zapewnia przygotowanie, organizację oraz przeprowadzenie referendum.
2. Do zadań Państwowej Komisji Wyborczej należy w szczególności:
  - 1) sprawowanie nadzoru nad przygotowywaniem referendum oraz przestrzeganiem przepisów regulujących zasady i tryb przeprowadzenia referendum,
  - 2) wyjaśnianie sposobu głosowania w referendum,
  - 3) rozpatrywanie skarg na działalność komisarzy wyborczych,

- 4) rozwiązanie obwodowych komisji do spraw referendum po wykonaniu ich ustawowych zadań,
  - 5) ustalenie wzoru urzędowych formularzy, druków, a także wzoru pieczęci obwodowych komisji do spraw referendum,
  - 6) ustalenie i podanie do wiadomości publicznej oraz ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej wyniku referendum,
  - 7) sporządzenie sprawozdania z przebiegu referendum i przedłożenie Sądowi Najwyższemu oraz organowi, który zarządził referendum.
3. Państwowa Komisja Wyborcza może określić, w drodze uchwały, warunki oraz sposób wykorzystania techniki elektronicznej przy ustalaniu wyników głosowania i wyniku referendum przez komisarzy wyborczych i obwodowe komisje do spraw referendum oraz tryb wcześniejszego przekazywania danych z protokołów za pośrednictwem sieci elektronicznego przekazywania danych.

Art. 8

Do zadań komisarza wyborczego, na obszarze należącym do jego właściwości terytorialnej, należy w szczególności:

- 1) zapewnienie, we współdziałaniu z właściwymi organami samorządu terytorialnego, prawidłowego przygotowania i przeprowadzenia referendum,
- 2) sprawowanie nadzoru nad przestrzeganiem przepisów niniejszej ustawy przez obwodowe komisje do spraw referendum,
- 3) rozpatrywanie skarg na działalność obwodowych komisji do spraw referendum,
- 4) zarządzenie druku obwieszczeń dotyczących referendum i dostarczenie ich obwodowym komisjom do spraw referendum,

- 5) ustalenie zbiorczych wyników głosowania i przekazanie ich do Państwowej Komisji Wyborczej.

Art. 9

Do zadań obwodowej komisji do spraw referendum należy:

- 1) przeprowadzenie głosowania w obwodzie,
- 2) czuwanie w dniu referendum nad przestrzeganiem niniejszej ustawy w miejscu i czasie głosowania,
- 3) ustalenie wyników głosowania w obwodzie i podanie ich do publicznej wiadomości,
- 4) przekazanie protokołu głosowania w obwodzie właściwemu komisarzowi wyborczemu.

Art. 10

1. Obwodową komisję do spraw referendum w składzie od 5 do 7 osób powołuje wójt, burmistrz lub prezydent miasta spośród osób uprawnionych do udziału w referendum, najpóźniej w 21 dniu przed dniem referendum. Sposób zgłaszania kandydatów, wzór zgłoszenia oraz tryb powoływania obwodowych komisji określa, w drodze uchwały, Państwowa Komisja Wyborcza.
2. Obwodową komisję do spraw referendum dla obwodu głosowania na polskim statku morskim oraz za granicą w składzie od 5 do 7 osób powołuje spośród osób uprawnionych do udziału w referendum odpowiednio: kapitan statku i właściwy terytorialnie konsul. Tryb i termin powoływania tych komisji określa, w drodze uchwały, Państwowa Komisja Wyborcza w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw gospodarki morskiej oraz ministrem właściwym do spraw zagranicznych.

3. W skład każdej komisji obwodowej wchodzi z urzędu jedna osoba wskazana odpowiednio przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta, kapitana statku i konsula.

Art. 11

Do działalności komisji do spraw referendum stosuje się odpowiednio przepisy ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, dotyczące organów wyborczych.

Art. 12

1. Organizacyjno – techniczne warunki wykonywania zadań związanych z przeprowadzeniem referendum przez Państwową Komisję Wyborczą i komisarzy wyborczych zapewnia Krajowe Biuro Wyborcze, działające na podstawie przepisów ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Obsługę i techniczno – materialne warunki pracy obwodowej komisji do spraw referendum zapewnia, jako zadanie zlecone gminie, wójt, burmistrz lub prezydent miasta.
3. Obowiązki przewidziane w ust. 2 w odniesieniu do obwodowych komisji powołanych w obwodach na polskich statkach morskich i za granicą wykonują odpowiednio kapitan statku i właściwy terytorialnie konsul.

Art. 13

1. Podmioty, o których mowa w art. 40, mogą wyznaczyć po jednym mężu zaufania do każdej obwodowej komisji do spraw referendum w celu prowadzenia obserwacji przebiegu głosowania, ustalenia wyników głosowania i wyniku referendum. Przepisy ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, dotyczące mężów zaufania, stosuje się odpowiednio, z uwzględnieniem ust. 2 i 3.

2. Na wniosek podmiotów, o których mowa w ust. 1, złożony najpóźniej do 15 dnia przed dniem referendum, Państwowa Komisja Wyborcza wydaje im zaświadczenie uprawniające do wyznaczenia mężów zaufania.
3. Do wniosku, o którym mowa w ust. 2, załącza się:
  - 1) w przypadku partii politycznej – prawomocne postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie o wpisaniu partii do ewidencji partii politycznych,
  - 2) w przypadku stowarzyszenia, fundacji i innej organizacji społecznej – uwierzytelniony statut oraz aktualne zaświadczenie z Krajowego Rejestru Sądowego o wpisaniu stowarzyszenia, fundacji lub organizacji do rejestru pod określonym numerem.

Art. 14

1. Jeżeli wniosek, o którym mowa w art. 13 ust. 2, nie spełnia warunków określonych w art. 13 ust. 3, Państwowa Komisja Wyborcza, w terminie 3 dni od dnia doręczenia wniosku odmawia wydania zaświadczenia.
2. Postanowienie Państwowej Komisji Wyborczej o odmowie wydania zaświadczenia wraz z uzasadnieniem, doręcza się niezwłocznie podmiotowi, który złożył wniosek.
3. Podmiotowi, o którym mowa w ust. 2, służy prawo wniesienia do Sądu Najwyższego skargi na postanowienie Państwowej Komisji Wyborczej o odmowie wydania zaświadczenia. Skargę wnosi się w terminie 3 dni od dnia doręczenia wnioskodawcy postanowienia o odmowie wydania zaświadczenia.
4. Sąd Najwyższy rozpatruje skargę w składzie 7 sędziów, w postępowaniu nieprocesowym i wydaje orzeczenie w sprawie skargi w terminie 5 dni. Od orzeczenia Sądu Najwyższego nie przysługuje środek prawny. Orzeczenie doręcza się podmiotowi, o którym mowa w ust. 2 i Państwowej Komisji Wyborczej. Jeżeli Sąd Najwyższy uzna skargę za zasadną, Państwowa

Komisja Wyborcza niezwłocznie wydaje zaświadczenie, o którym mowa w art. 13 ust. 2.

Rozdział 3

Karta do głosowania i sposób głosowania

Art. 15

1. Urzędowa karta do głosowania obejmuje:
  - 1) oznaczenie rodzaju referendum i organu, który postanowił o jego przeprowadzeniu, oraz datę referendum,
  - 2) pytania albo warianty rozwiązania sprawy będącej przedmiotem referendum,
  - 3) informację o sposobie głosowania.
2. Na karcie do głosowania można zamieścić wyjaśnienie dotyczące przedmiotu referendum. Treść wyjaśnienia ustala podmiot zarządzający referendum.
3. Jeżeli referendum polega na udzieleniu odpowiedzi na postawione pytanie, na karcie do głosowania zamieszcza się również wyrazy "Tak" i "Nie", a gdy referendum polega na dokonaniu wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami rozwiązania, przy każdym z wariantów umieszcza się po lewej stronie numer wariantu,
4. W przypadku poddania referendum więcej niż jednej sprawy, na karcie do głosowania zamieszcza się kolejno wszystkie postawione pytania lub warianty rozwiązania, z zachowaniem wymagań określonych w ust. 1 i 3.
5. Karta do głosowania może być zadrukowana tylko po jednej stronie. Na karcie do głosowania drukuje się odcisk pieczęci Państwowej Komisji Wyborczej oraz oznacza miejsce na odcisk pieczęci obwodowej komisji do spraw referendum.

6. Treść karty do głosowania, zasady drukowania kart i tryb przekazywania ich obwodowym komisjom do spraw referendum ustala, w drodze uchwały, Państwowa Komisja Wyborcza.

Art. 16

1. W referendum udziela się odpowiedzi na postawione pytanie stawiając znak "x" odpowiednio w kratce obok odpowiedzi pozytywnej "Tak" albo odpowiedzi negatywnej "Nie" lub dokonuje wyboru pomiędzy zaproponowanymi wariantami rozwiązania stawiając na karcie do głosowania znak "x" w kratce obok numeru wariantu, za którym się opowiada.
2. Jeżeli na karcie do głosowania postawiono znak "x" w obu kratkach odpowiadających odpowiedziom na postawione pytanie lub nie postawiono znaku "x" w żadnej z krerek odpowiadających odpowiedziom na pytanie, głos uważa się za nieważny.
3. Jeżeli na karcie do głosowania postawiono znak "x" w kratkach odpowiadającym dwóm lub więcej numerom wariantów rozwiązania, albo nie postawiono znaku "x" w żadnej z krerek odpowiadających numerowi wariantu, głos uważa się za nieważny.
4. Dopisanie na karcie do głosowania dodatkowych pytań lub wariantów rozwiązania albo poczynienie innych dopisków poza kratką nie wpływa na ważność głosu.

Rozdział 4

Ustalenie wyników głosowania i wyniku referendum

Art. 17

1. Niezwłocznie po zakończeniu głosowania obwodowa komisja do spraw referendum ustala liczbę nie wykorzystanych kart do głosowania i umieszcza je w zapieczętowanym pakiecie.

2. Komisja ustala, na podstawie spisu osób uprawnionych do głosowania w referendum, liczbę osób uprawnionych do głosowania oraz liczbę osób, którym wydano karty do głosowania.
3. Przewodniczący komisji, w obecności jej członków, otwiera urnę, po czym komisja liczy znajdujące się w niej karty do głosowania.
4. Komisja na podstawie liczby kart ważnych, wyjętych z urny, ustala liczbę osób, które wzięły udział w głosowaniu.
5. Kart do głosowania przedartych całkowicie nie bierze się pod uwagę przy obliczeniach, o których mowa w ust. 4.
6. Jeżeli liczba kart do głosowania w urnie jest mniejsza lub większa od liczby wydanych kart, komisja podaje w protokole przypuszczalną przyczynę tej niezgodności.

Art. 18

Nieważne są karty do głosowania inne niż urzędowo ustalone lub nie opatrzone pieczęcią obwodowej komisji do spraw referendum.

Art. 19

1. Po obliczeniu liczby ważnych kart do głosowania obwodowa komisja do spraw referendum ustala wyniki głosowania w obwodzie.
2. W razie poddania referendum więcej niż jednej sprawy, przedstawionej w formie pytania lub wyboru wariantu rozwiązania, komisja ustala wyniki głosowania oddzielnie dla każdego pytania lub wyboru wariantu.

Art. 20

1. Obwodowa komisja do spraw referendum sporządza w dwóch egzemplarzach protokół głosowania w obwodzie, którego wzór ustala, w drodze uchwały, Państwowa Komisja Wyborcza.
2. W protokole głosowania w obwodzie wymienia się liczby:

- 1) osób uprawnionych do głosowania,
  - 2) osób, którym wydano karty do głosowania,
  - 3) kart nieważnych, o których mowa w art. 18,
  - 4) kart ważnych,
  - 5) osób, które wzięły udział w głosowaniu,
  - 6) głosów nieważnych, o których mowa w art. 16 ust. 2 lub 3,
  - 7) głosów ważnych,
  - 8) głosów ważnych oddanych na poszczególne odpowiedzi postawionego pytania lub za wyborem określonego wariantu rozwiązania.
3. Przepis art. 19 ust. 2 stosuje się odpowiednio.
  4. Protokół podpisują wszystkie osoby wchodzące w skład komisji, obecne przy jego sporządzeniu. Protokół opatruje się pieczęcią komisji.
  5. Członkom komisji przysługuje prawo wniesienia do protokołu głosowania uwag z wymienieniem konkretnych zarzutów, z tym że nie zwalnia to ich z obowiązku podpisania protokołu.
  6. Mężom zaufania przysługuje prawo wniesienia do protokołu uwag, z wymienieniem konkretnych zarzutów.
  7. Po sporządzeniu protokołu obwodowa komisja wyborcza podaje niezwłocznie do publicznej wiadomości wyniki głosowania, przez wywieszenie ich w lokalu komisji w miejscu łatwo dostępnym dla zainteresowanych.

Art. 21

1. Przewodniczący obwodowej komisji do spraw referendum niezwłocznie przesyła do komisarza wyborczego, w zapieczętowanej kopercie, jeden egzemplarz protokołu głosowania w obwodzie wraz z wyjaśnieniami komisji do zgłoszonych zarzutów, o których mowa w art. 20 ust. 5 i 6.

2. Wyniki głosowania z obwodów utworzonych za granicą są przekazywane komisarzowi wyborczemu właściwemu dla Miasta Stołecznego Warszawy, a wyniki głosowania z obwodów utworzonych na polskich statkach morskich – komisarzowi wyborczemu właściwemu dla siedziby armatora.
3. Tryb przekazywania protokołów, o których mowa w ust. 1 i 2, ustala, w drodze uchwały, Państwowa Komisja Wyborcza.

Art. 22

Po dokonaniu czynności wymienionych w art. 21 przewodniczący obwodowej komisji niezwłocznie przekazuje w depozyt wójtowi, burmistrzowi lub prezydentowi miasta dokumenty z głosowania oraz pieczęć komisji.

Art. 23

1. Niezwłocznie po otrzymaniu od wszystkich obwodowych komisji protokołów głosowania komisarz wyborczy dokonuje sprawdzenia prawidłowości ustalenia wyników głosowania w obwodach. W razie stwierdzenia nieprawidłowości w ustaleniu wyników głosowania, komisarz wyborczy zarządza ponowne ich ustalenie i powiadamia o tym Państwową Komisję Wyborczą.
2. Na podstawie protokołów głosowania w obwodach komisarz wyborczy ustala łączne wyniki głosowania na obszarze swojej właściwości i sporządza, w dwóch egzemplarzach, protokół zbiorczych wyników głosowania, którego wzór ustala, w drodze uchwały, Państwowa Komisja Wyborcza. W protokole wymienia się łączne dane, o których mowa w art. 20 ust. 2.
3. Przepisy art. 20 ust. 3 – 8 stosuje się odpowiednio.
4. Protokół, o którym mowa w ust. 2, komisarz wyborczy przesyła niezwłocznie do Państwowej Komisji Wyborczej, w trybie przez nią ustalonym. Pozostałe dokumenty z przeprowadzonego referendum

przechowuje dyrektor delegatury Krajowego Biura Wyborczego, właściwej dla siedziby komisarza wyborczego.

Art. 24

1. Po otrzymaniu protokołów od komisarzy wyborczych Państwowa Komisja Wyborcza dokonuje sprawdzenia prawidłowości ustalenia przez nich zbiorczych wyników głosowania.
2. W razie stwierdzenia nieprawidłowości w ustaleniu zbiorczych wyników głosowania, o których mowa w ust. 1, Państwowa Komisja Wyborcza zarządza, w drodze uchwały, ponowne ustalenie tych wyników.
3. Państwowa Komisja Wyborcza:
  - 1) ustala wynik referendum i sporządza protokół o wyniku referendum,
  - 2) przekazuje protokół wraz ze sprawozdaniem z przebiegu referendum Sądowi Najwyższemu oraz organowi, który zarządził referendum,
  - 3) podaje niezwłocznie wynik referendum do publicznej wiadomości i zarządza jego ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozdział 5

Ważność referendum

Art. 25

1. Przeciwko ważności referendum może być wniesiony protest ze względu na zarzut dopuszczenia się przestępstwa przeciwko referendum lub naruszenia przepisów niniejszej ustawy dotyczących głosowania, ustalenia wyników głosowania lub wyniku referendum.
2. Jeżeli podstawę protestu stanowi zarzut popełnienia przestępstwa przeciwko referendum lub naruszenia przez Państwową Komisję Wyborczą przepisów niniejszej ustawy dotyczących ustalenia wyników głosowania i wyniku

referendum, może go wnieść każda osoba uprawniona do udziału w referendum.

3. Protest przeciwko ważności referendum z powodu naruszenia przepisów niniejszej ustawy dotyczących głosowania, ustalenia wyników głosowania w obwodzie lub przez komisarza wyborczego może wnieść osoba, której nazwisko w dniu głosowania było umieszczone w spisie osób uprawnionych do głosowania w tym obwodzie głosowania i na obszarze objętym właściwością komisarza wyborczego.
4. Prawo wniesienia protestu przysługuje również przewodniczącemu obwodowej komisji do spraw referendum oraz pełnomocnikowi podmiotu, o którym mowa w art. 40.

Art. 26

1. Protest wnosi się na piśmie do Sądu Najwyższego w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia wyniku referendum przez Państwową Komisję Wyborczą w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
2. Sąd Najwyższy rozstrzyga o ważności referendum, podejmując w tej sprawie uchwałę nie później niż w 60 dniu od dnia ogłoszenia wyniku referendum w sposób, o którym mowa w ust. 1. Uchwałę o ważności referendum przedstawia się niezwłocznie organowi zarządzającemu referendum, ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej oraz przesyła Państwowej Komisji Wyborczej.
3. Do warunków i trybu wnoszenia protestu oraz sposobu jego rozpatrywania i trybu podejmowania uchwały w tej sprawie przez Sąd Najwyższy, stosuje się odpowiednio przepisy ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 27

1. W razie podjęcia przez Sąd Najwyższy uchwały o unieważnieniu głosowania w obwodzie lub obwodach, przy ustalaniu wyniku referendum nie uwzględnia się liczby osób uprawnionych do głosowania oraz wyników głosowania w tym obwodzie lub w obwodach.
2. Jeżeli unieważnienie głosowania w obwodzie lub w obwodach nie wpływa na wynik referendum, Państwowa Komisja Wyborcza, w drodze uchwały, koryguje wyniki głosowania i niezwłocznie podaje skorygowany wynik do publicznej wiadomości oraz ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
3. Jeżeli unieważnienie głosowania w obwodzie lub w obwodach wpływa na wynik referendum, Sąd Najwyższy w uchwale, o której mowa w ust.1, postanawia o przeprowadzeniu ponownego głosowania w tym obwodzie lub w obwodach, a gdy przyczyną unieważnienia głosowania było przestępstwo przeciwko referendum dotyczące czynności poprzedzających głosowanie – wskazuje czynność, od której należy ponowić postępowanie.
4. Państwowa Komisja Wyborcza, w drodze uchwały, niezwłocznie zarządza przeprowadzenie ponownego głosowania w obwodzie lub w obwodach na dzień wolny od pracy przypadający w ciągu 20 dni od dnia ogłoszenia uchwały Sądu Najwyższego. Uchwałę Państwowej Komisji Wyborczej podaje się do publicznej wiadomości i ogłasza w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
5. Ponowne głosowanie w obwodzie lub w obwodach przeprowadza się na podstawie tych samych spisów osób uprawnionych do udziału w referendum i przez te same obwodowe komisje do spraw referendum, chyba że podstawą unieważnienia głosowania były zarzuty odnoszące się do komisji lub nieprawidłowości w spisie. W takim przypadku powołuje się nowe komisje lub sporządza nowe spisy.

6. Po ustaleniu wyników ponownego głosowania w obwodzie lub w obwodach, komisarz wyborczy koryguje zbiorcze wyniki głosowania na obszarze swojej właściwości, a Państwowa Komisja Wyborcza, w drodze uchwały, ustala skorygowane wyniki głosowania i wynik referendum. Przepisy art. 21 – 26 stosuje się odpowiednio.

Rozdział 6

Kampania referendalna i jej finansowanie

Art. 28

Kampanią referendalną jest prezentowanie swego stanowiska przez obywateli, partie polityczne, organizacje społeczne, fundacje oraz inne podmioty w sprawie poddanej referendum.

Art. 29

Kampania referendalna rozpoczyna się z dniem ogłoszenia odpowiednio uchwały Sejmu, postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej lub postanowienia Marszałka Sejmu o przeprowadzeniu referendum i ulega zakończeniu na 24 godziny przed dniem głosowania.

Art. 30

Kampanię referendalną prowadzi się na zasadach, w formach, w czasie i w miejscach określonych niniejszą ustawą.

Art. 31

1. Od zakończenia kampanii referendalnej aż do zakończenia głosowania zabronione jest zwoływanie zgromadzeń, organizowanie pochodów i manifestacji, wygłaszanie przemówień, rozdawanie ulotek, jak też prowadzenie w inny sposób agitacji w sprawie poddanej referendum.
2. Zabronione są wszelkie formy agitacji w lokalu obwodowej komisji do spraw referendum oraz na terenie budynku, w którym ten lokal się znajduje.

Art. 32

1. Zabronione jest prowadzenie kampanii referendalnej na terenie zakładów pracy w sposób i w formach zakłócających ich normalne funkcjonowanie.
2. Zabronione jest prowadzenie kampanii referendalnej na terenie:
  - 1) urzędów administracji rządowej i administracji samorządu terytorialnego oraz sądów,
  - 2) jednostek wojskowych i innych jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej oraz oddziałów obrony cywilnej,
  - 3) skoszarowanych jednostek podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych.
3. Zabronione są jakiegokolwiek formy agitacji na terenie szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych wobec uczniów nieposiadających prawa udziału w referendum.
4. Zabronione jest organizowanie w ramach prowadzonej kampanii referendalnej gier losowych i konkursów, w których wygranymi są nagrody pieniężne lub przedmioty o wartości wyższej niż wartość przedmiotów zwyczajowo używanych w celach reklamowych lub promocyjnych.
5. Zabronione jest podawanie oraz dostarczanie, w ramach prowadzonej kampanii referendalnej, napojów alkoholowych nieodpłatnie lub po cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania, nie wyższych od cen nabycia lub kosztów wytworzenia.

Art. 33

Od zakończenia kampanii referendalnej aż do zakończenia głosowania zabronione jest podawanie do publicznej wiadomości wyników przedreferendalnych badań (sondaży) opinii publicznej dotyczących przewidywanych zachowań głosujących w referendum i wyników referendum oraz sondaży przeprowadzonych w dniu głosowania.

Art. 34

1. Wszelkie plakaty, hasła lub ulotki dotyczące referendum zawierające wyraźnie oznaczenie, od kogo pochodzą, bądź stwierdzenie, przez kogo są rozplakatowane, podlegają ochronie prawnej.
2. Do umieszczania plakatów i haseł referendalnych nie mają zastosowania przepisy art. 63a Kodeksu wykroczeń.

Art. 35

1. Na ścianach budynków, ogrodzeniach, latarniach, urządzeniach energetycznych i telekomunikacyjnych można umieszczać plakaty i hasła referendalne wyłącznie po uzyskaniu zgody właściciela lub zarządcy nieruchomości.
2. Zabronione jest umieszczanie plakatów i haseł referendalnych na zewnątrz i wewnątrz budynków administracji rządowej i samorządowej oraz sądów, a także na terenie jednostek wojskowych i oddziałów obrony cywilnej oraz skoszarowanych jednostek podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych.
3. Rada gminy może zabronić umieszczania plakatów lub haseł na niektórych budynkach publicznych, a także określonych częściach terenów publicznych, z przyczyn związanych z ochroną zabytków bądź środowiska.
4. Przy ustawianiu własnych urządzeń ogłoszeniowych dla celów prowadzenia kampanii referendalnej należy stosować przepisy porządkowe. Przepis art. 34 stosuje się odpowiednio.
5. Plakaty i hasła należy umieszczać w taki sposób, aby można je było następnie usunąć bez powodowania szkód.
6. Policja oraz straż miejska są obowiązane usuwać na koszt podmiotu biorącego udział w kampanii referendalnej plakaty i hasła, których sposób

umieszczenia może zagrażać życiu lub zdrowiu ludzi albo bezpieczeństwu mienia bądź bezpieczeństwu w ruchu drogowym.

7. Plakaty i hasła oraz urządzenia ogłoszeniowe ustawione dla celów prowadzenia kampanii referendalnej właściwe podmioty biorące udział w tej kampanii obowiązane są usunąć w terminie 30 dni po dniu referendum.
8. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta postanawia o usunięciu plakatów i haseł oraz urządzeń ogłoszeniowych umieszczonych z naruszeniem przepisów ust. 1-5 lub nieusuniętych przez właściwe podmioty biorące udział w kampanii referendalnej w terminie, o którym mowa w ust. 7. Koszty ich usunięcia ponoszą zobowiązane podmioty.

Art. 36

1. Jeżeli rozpowszechniane, w tym również w prasie w rozumieniu prawa prasowego, materiały referendalne, a w szczególności plakaty, ulotki, hasła i wypowiedzi lub inne formy prowadzonej w okresie kampanii referendalnej agitacji zawierają informacje nieprawdziwe, każdy zainteresowany ma prawo wnieść do sądu okręgowego wnioski o wydanie orzeczenia:
  - 1) zakazu rozpowszechniania takich informacji,
  - 2) przepadku materiałów zawierających takie informacje,
  - 3) nakazania sprostowania takich informacji,
  - 4) nakazania publikacji odpowiedzi na stwierdzenia naruszające dobra osobiste,
  - 5) nakazania przeproszenia osoby, której dobra osobiste zostały naruszone.
2. Sąd okręgowy, rozpoznaje wniosek, o którym mowa w ust. 1, w ciągu 24 godzin w postępowaniu nieprocesowym w składzie jednego sędziego. Sąd może rozpoznać sprawę w wypadku usprawiedliwionej nieobecności wnioskodawcy lub uczestnika postępowania, którzy o terminie rozprawy

zostali prawidłowo powiadomieni. Postanowienie kończące postępowanie w sprawie sąd niezwłocznie doręcza wraz z uzasadnieniem osobie zainteresowanej, o której mowa w ust. 1, i zobowiązanemu do wykonania postanowienia sądu.

3. Na postanowienie sądu okręgowego przysługuje w ciągu 24 godzin zażalenie do sądu apelacyjnego, który rozpoznaje je w ciągu 24 godzin. Od postanowienia sądu apelacyjnego nie przysługuje środek prawny i podlega ono natychmiastowemu wykonaniu.
4. Publikacja sprostowania, odpowiedzi lub przeprosin następuje najpóźniej w ciągu 48 godzin, na koszt zobowiązanego. W orzeczeniu sąd wskazuje prasę, w rozumieniu prawa prasowego, w której nastąpić ma publikacja, oraz termin publikacji.
5. W razie odmowy lub niezamieszczenia sprostowania, odpowiedzi lub przeprosin przez zobowiązanego w sposób określony w postanowieniu sądu, sąd na wniosek zainteresowanego zarządza ich publikację na koszt zobowiązanego, w trybie postępowania egzekucyjnego.
6. W sprawach, o których mowa w ust. 1-5, przepisu art. 29 nie stosuje się.

Art. 37

Wykonanie uprawnień wynikających z niniejszej ustawy nie ogranicza możliwości dochodzenia przez osoby pokrzywdzone lub poszkodowane uprawnień na podstawie innych ustaw.

Art. 38

Informacje, komunikaty, apele i hasła referendalne, ogłaszane w prasie drukowanej lub w telewizji bądź radiu na koszt podmiotów biorących udział w kampanii referendalnej muszą zawierać wskazanie, przez kogo są opłacane i od kogo pochodzą. Odpowiedzialnym za umieszczenie tego wskazania jest redaktor w rozumieniu przepisów prawa prasowego.

Art. 39

Wydatki ponoszone przez podmioty biorące udział w kampanii referendalnej pokrywane są z ich źródeł własnych i zgodnie z przepisami określającymi ich działalność finansową.

Art. 40

Podmiotem uprawnionym do udziału w kampanii referendalnej w programach radiowych i telewizyjnych, o których mowa w art. 42 – art. 46, jest:

- 1) partia polityczna, która w ostatnich, przed referendum, wyborach do Sejmu i do Senatu:
  - a) samodzielnie tworząc komitet wyborczy otrzymała, w skali kraju, co najmniej 3% ważnie oddanych głosów na jej okręgowe listy kandydatów na posłów,
  - b) wchodziła w skład koalicji wyborczej, której okręgowe listy kandydatów na posłów otrzymały, w skali kraju, co najmniej 6% ważnie oddanych głosów,
- 2) klub poselski oraz klub senatorski, które zrzeszają odpowiednio posłów lub senatorów wybranych, w ostatnich przed referendum wyborach do Sejmu i do Senatu, spośród kandydatów zgłoszonych przez komitet wyborczy wyborców,
- 3) stowarzyszenie lub inna organizacja społeczna, która spełnia następujące warunki:
  - a) została zarejestrowana, zgodnie z obowiązującymi przepisami, nie później niż na rok przed dniem zarządzenia referendum,
  - b) obszar jej działania obejmuje całe terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
  - c) prowadzi działalność związaną z przedmiotem referendum, a działalność ta mieści się w zakresie jej celów statutowych,
- 4) fundacja, która spełnia warunki określone w pkt 3 lit. a i c.

Art. 41

1. Podmioty, o których mowa w art. 40, zwane dalej „podmiotami uprawnionymi”, najpóźniej w terminie 10 dni od ogłoszenia uchwały albo postanowienia, o których mowa w art. 29, zawiadamiają Państwową Komisję Wyborczą o zamiarze uczestniczenia w kampanii referendalnej w programach radiowych i telewizyjnych.
2. Do zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1, załącza się dokumenty, określone w art. 13 ust. 3. W przypadku klubu poselskiego oraz klubu senatorskiego załącza się informację, odpowiednio Marszałka Sejmu lub Marszałka Senatu, o utworzeniu klubu.
3. Państwowa Komisja Wyborcza na podstawie tych dokumentów wydaje podmiotom, o których mowa w ust. 1, zaświadczenie uprawniające do udziału w kampanii referendalnej w programach radiowych i telewizyjnych.
4. Przepisy art. 14 stosuje się odpowiednio.

Art. 42

1. Podmioty uprawnione mają prawo prowadzenia agitacji w programach radiowych i telewizyjnych, zgodnie z przepisami ustawy, w formach audycji referendalnych i ogłoszeń referendalnych.
2. Audycją referendalną jest część programu radiowego lub telewizyjnego, nie pochodząca od nadawcy, rozpowszechniana nieodpłatnie, stanowiąca odrębną całość ze względu na treść lub formę, umożliwiającą wykorzystanie przez podmiot uprawniony przysługującego mu czasu antenowego, o którym mowa w art. 43, przeznaczonego na prowadzenie agitacji referendalnej.
3. Rozpowszechnianiem audycji referendalnych jest dokonywana przez nadawcę publicznego rejestracja, obejmująca przegranie na dostosowane do emisji nośniki, dostarczonej audycji referendalnej przygotowanej przez podmiot uprawniony lub udostępnienie studia wraz z realizatorem w celu

nagrania audycji referendalnej przez podmiot uprawniony oraz emisja tych audycji.

4. Ogłoszeniem referendalnym jest reklama w rozumieniu art. 4 pkt 6 ustawy z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji (Dz. U. z 2001 r. Nr 101, poz. 1114 oraz z 2002 r. Nr 25, poz. 253 i Nr 56, poz. 517) przygotowana przez podmiot uprawniony i przekazana do emisji w ramach prowadzonej agitacji referendalnej.

Art. 43

1. W okresie od 15 dnia przed dniem referendum do dnia zakończenia kampanii referendalnej Telewizja Polska Spółka Akcyjna oraz Polskie Radio Spółka Akcyjna i spółki radiofonii regionalnej, zwane dalej „Telewizją Polską” i „Polskim Radiem”, rozpowszechniają na własny koszt w programach ogólnokrajowych i regionalnych audycje referendalne podmiotów uprawnionych.
2. Łączny czas rozpowszechniania audycji referendalnych wynosi:
  - 1) w ogólnokrajowych programach – 15 godzin w Telewizji Polskiej, w tym do 3 godzin w TV Polonia i 30 godzin w Polskim Radiu, w tym do 5 godzin w programie przeznaczonym dla zagranicy,
  - 2) w regionalnych programach – 10 godzin w Telewizji Polskiej i 15 godzin w Polskim Radiu.
3. Podmiot uprawniony ma prawo do rozpowszechniania audycji referendalnych w programach ogólnokrajowych oraz regionalnych.
4. Czas przysługujący jednemu podmiotowi uprawnionemu nie może być odstępowany innemu podmiotowi uprawnionemu.

Art. 44

1. Czas przeznaczony na rozpowszechnianie audycji referendalnych, o których mowa w art. 43 ust. 2, dzieli się równo pomiędzy uprawnione podmioty na podstawie informacji Państwowej Komisji Wyborczej o podmiotach uprawnionych do udziału w kampanii referendalnej.
2. Podziału czasu przeznaczonego na rozpowszechnianie audycji referendalnych:
  - 1) o którym mowa w art. 43 ust. 2 pkt 1 dokonują odpowiednio zarządy Telewizji Polskiej i Polskiego Radia,
  - 2) o którym mowa w art. 43 ust. 2 pkt 2 dokonują właściwi dyrektorzy oddziałów Telewizji Polskiej i prezesi zarządów spółek Polskiego Radia.
3. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, po porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą, określi, w drodze rozporządzenia, tryb postępowania w sprawach podziału czasu rozpowszechniania audycji referendalnych, sposób przygotowania i emisji tych audycji, a także sposób upowszechniania informacji o terminach emisji audycji referendalnych.
4. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, po zasięgnięciu opinii zarządów spółek, o których mowa w art. 43 ust. 1, oraz właściwej rady programowej, określi, w drodze rozporządzenia:
  - 1) czas przeznaczony na rozpowszechnianie audycji referendalnych w każdym z programów ogólnokrajowych i regionalnych,
  - 2) ramowy podział czasu, o którym mowa w art. 43 ust. 2, w okresie od 15 dnia przed dniem referendum do dnia zakończenia kampanii referendalnej.

Art. 45

1. Kolejność rozpowszechniania w każdym dniu audycji referendalnych ustalają kierujący redakcjami właściwych ogólnokrajowych programów

telewizyjnych, w tym TV Polonia i programów regionalnych oraz programów radiowych w drodze losowania przeprowadzonego w obecności przedstawicieli podmiotów uprawnionych, najpóźniej w 18 dniu przed dniem referendum.

2. Na ustalenia dotyczące podziału czasu antenowego, o których mowa w art. 44 ust. 2, podmiotowi uprawnionemu przysługuje skarga do Państwowej Komisji Wyborczej. Skargę wnosi się w terminie 2 dni od dokonania ustalenia. Państwowa Komisja Wyborcza rozpatruje sprawę niezwłocznie i wydaje postanowienie. Od postanowienia Państwowej Komisji Wyborczej nie przysługuje środek prawny.

Art. 46

1. Audycje referendalne podmiotu uprawnionego dostarczane są do Telewizji Polskiej lub Polskiego Radia nie później niż na 24 godziny przed dniem ich rozpowszechnienia.
2. Czas audycji referendalnych dostarczonych przez podmioty uprawnione nie może przekraczać czasu ustalonego dla nich na podstawie przepisów, o których mowa w art. 44 ust. 2 i 3.
3. W wypadku stwierdzenia przez Telewizję Polską lub Polskie Radio, że dostarczone przez podmiot uprawniony materiały audycji referendalnych przekraczają czas ustalony dla tych audycji, wzywają bezzwłocznie podmiot uprawniony do skrócenia czasu audycji. W razie bezskutecznego wezwania Telewizja Polska lub Polskie Radio przerwie emisję audycji referendalnej w chwili, kiedy upłynął czas audycji przysługujący danemu podmiotowi.

Art. 47

1. Niezależnie od czasu przyznanego na rozpowszechnianie audycji referendalnych każdy podmiot uprawniony może, od dnia rozpoczęcia

kampanii referendalnej, odpłatnie rozpowszechniać ogłoszenia referendalne w programach nadawców radiowych i telewizyjnych.

2. Wysokość opłat pobieranych za czas rozpowszechniania ogłoszeń referendalnych musi być dla wszystkich podmiotów uprawnionych jednakowa oraz ustalana według cennika obowiązującego w dniu zarządzenia referendum.
3. Do ogłoszeń referendalnych stosuje się przepisy o działalności reklamowej w programach telewizji i radiofonii, z tym że czasu przeznaczzonego na rozpowszechnianie ogłoszeń referendalnych nie wlicza się do ustalonego odrębnymi przepisami dopuszczalnego wymiaru czasowego reklam.

Art. 48

1. Nadawcy nie ponoszą odpowiedzialności za treść rozpowszechnianych audycji referendalnych i ogłoszeń referendalnych.
2. Nadawcy nie mogą odmówić rozpowszechniania audycji referendalnych i ogłoszeń referendalnych.

Art. 49

Nie jest kampanią referendalną przekazywanie przez organy władzy państwowej, w tym przez organ zarządzający referendum, informacji mających na celu przedstawianie i wyjaśnianie treści pytań lub zaproponowanych wariantów rozwiązań.

Rozdział 7

Finansowanie przeprowadzenia referendum ze środków budżetu państwa

Art. 50

1. Wydatki związane z organizacją przygotowań i przeprowadzeniem referendum pokrywane są z budżetu państwa w części Rezerwy celowe.
2. Z budżetu państwa pokrywane są wydatki związane z:

- 1) zadaniami Państwowej Komisji Wyborczej oraz Krajowego Biura Wyborczego przewidzianymi w ustawie,
  - 2) zadaniami komisarzy wyborczych i obwodowych komisji do spraw referendum oraz zapewnieniem ich obsługi przez wyznaczone do tych celów organy i jednostki organizacyjne,
  - 3) zadaniami organów administracji rządowej oraz podległych im urzędów centralnych i jednostek organizacyjnych, a także innych organów państwowych,
  - 4) zadaniami zleconymi do wykonania przez jednostki samorządu terytorialnego.
3. Środki finansowe na zadania zlecone wykonywane przez jednostki samorządu terytorialnego są przekazywane w terminach umożliwiających ich wykonywanie.
4. Informację o wydatkach, o których mowa w ust. 2, Kierownik Krajowego Biura Wyborczego podaje do wiadomości publicznej w terminie 5 miesięcy od dnia referendum.
5. Zasady planowania finansowego oraz realizacji wydatków, o których mowa w ust. 2 i 3, a także sprawozdawczości finansowej określają przepisy o finansach publicznych.
6. Dysponentem środków finansowych, o których mowa w ust. 1, jest Kierownik Krajowego Biura Wyborczego.

Rozdział 8

Referendum ogólnokrajowe w sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa

Art. 51

1. W sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa, o których mowa w art. 125 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, referendum ogólnokrajowe ma prawo zarządzić:

- 1) Sejm, uchwałą podjętą bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów, lub
  - 2) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, za zgodą Senatu wyrażoną bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów.
2. Sprawy o szczególnym znaczeniu dla państwa, będące przedmiotem referendum, nie mogą być ponownie poddane referendum przed upływem 4 lat od dnia jego przeprowadzenia.

Art. 52

1. Sejm może postanowić o poddaniu referendum określonej sprawy z własnej inicjatywy, a także na wniosek Senatu, Rady Ministrów lub obywateli. W przypadku gdy Sejm nie uwzględni wniosku o przeprowadzenie referendum, Marszałek Sejmu informuje o tym wnioskodawcę.
2. Wniosek o zarządzanie referendum powinien określać propozycje pytań lub wariantów rozwiązania w sprawie poddanej referendum.

Art. 53

1. Sejm w uchwale o przeprowadzeniu referendum ustala treść pytań lub wariantów rozwiązania w sprawie poddanej referendum.
2. Szczegółowy tryb podejmowania przez Sejm uchwały o przeprowadzeniu referendum, jak również rozpatrywania wniosków, o których mowa w art. 52 ust. 1, określa regulamin Sejmu.

Art. 54

1. Sejm może postanowić o poddaniu określonej sprawy referendum z inicjatywy obywateli, którzy dla swojego wniosku uzyskają poparcie co najmniej 500.000 osób posiadających prawo udziału w referendum.

Referendum z inicjatywy obywateli nie może dotyczyć wydatków, dochodów oraz obronności państwa, a także amnestii.

2. Zgłoszenia wniosku, o którym mowa w ust. 1, dokonuje na piśmie pełnomocnik. Pełnomocnikiem jest osoba wskazana w pisemnym oświadczeniu pierwszych 15 osób, które udzieliły poparcia wnioskowi.
3. Do zgłoszenia wniosku załącza się wykaz obywateli popierających zgłoszenie, zawierający ich imiona, nazwiska, adresy zamieszkania, numery ewidencyjne PESEL, a także własnoręcznie złożone podpisy obywateli. Wzór wykazu ustala Państwowa Komisja Wyborcza.
4. W przypadku uzasadnionych wątpliwości, co do prawidłowości złożenia wymaganej liczby podpisów w sposób, o którym mowa w ust. 3, Marszałek Sejmu zwraca się do Państwowej Komisji Wyborczej o stwierdzenie, czy jest złożona wymagana liczba podpisów.
5. Jeżeli po przeprowadzeniu postępowania, o którym mowa w ust. 4, prawidłowo złożona liczba podpisów popierających wnioski jest mniejsza niż ustawowo wymagana, Marszałek Sejmu odmawia przyjęcia wniosku. Postanowienie w tej sprawie wraz z uzasadnieniem doręcza się niezwłocznie pełnomocnikowi.
6. Postanowienie, o którym mowa w ust. 5, może być przez pełnomocnika zaskarżone do Sądu Najwyższego w terminie 14 dni od daty doręczenia. Sąd Najwyższy rozpoznaje skargę w terminie 30 dni w postępowaniu nieprocesowym, w składzie 3 sędziów. Od postanowienia Sądu Najwyższego nie przysługuje środek prawny.

Art. 55

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej przekazuje Senatowi projekt postanowienia w sprawie zarządzenia referendum, zawierający treść pytań

lub wariantów rozwiązania w sprawie poddanej referendum, a także termin jego przeprowadzenia.

2. Senat w ciągu 14 dni od dnia przekazania projektu postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, o którym mowa w ust. 1, podejmuje uchwałę w sprawie wyrażenia zgody na zarządzenie referendum.
3. Szczegółowy tryb wyrażania przez Senat zgody, o której mowa w ust. 2, określa regulamin Senatu.

Art. 56

1. Uchwała Sejmu lub postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w sprawie zarządzenia referendum zawiera:
  - 1) podstawę prawną zarządzenia referendum,
  - 2) treść pytań lub wariantów rozwiązania w sprawie poddanej referendum,
  - 3) termin przeprowadzenia referendum,
  - 4) kalendarz czynności związanych z zarządzeniem referendum.
2. Uchwałę Sejmu lub postanowienie Prezydenta, o których mowa w ust. 1, ogłasza się w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.
3. Referendum przeprowadza się najpóźniej w 90 dniu od dnia ogłoszenia uchwały lub postanowienia, o których mowa w ust. 1.

Art. 57

1. Wynik referendum jest wiążący, jeżeli wzięła w nim udział więcej niż połowa uprawnionych do głosowania.
2. Rozstrzygnięcie w referendum następuje, jeżeli:
  - 1) za jednym z dwóch przedstawionych rozwiązań opowiedziała się większość osób biorących udział w głosowaniu,

- 2) za jednym z więcej niż dwóch rozwiązań opowiedziała się większa liczba osób biorących udział w głosowaniu, niż za każdym z pozostałych rozwiązań.

Art. 58

Właściwe organy państwowe podejmują niezwłocznie czynności dla realizacji wiążącego i rozstrzygającego wyniku referendum przez wydanie aktów normatywnych bądź podjęcie innych decyzji, nie później jednak niż w terminie 60 dni od dnia ogłoszenia uchwały Sądu Najwyższego o ważności referendum w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozdział 9

Referendum ogólnokrajowe w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej

Art. 59

Prezes Rady Ministrów zawiadamia Marszałka Sejmu o podpisaniu umowy, której ratyfikacja wymaga zgody wyrażonej w trybie art. 90 ust. 2 – 4 Konstytucji, przesyłając jednocześnie Sejmowi tekst tej umowy wraz z załącznikami.

Art. 60

1. O wyborze trybu wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej w drodze referendum, decyduje Sejm, w formie uchwały.
2. Uchwałę, o której mowa w ust. 1, Sejm podejmuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Art. 61

1. Sejm podejmuje uchwałę o zarządzeniu referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

2. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze postanowienia, zarządza referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej, za zgodą Senatu wyrażoną bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów.
3. Do uchwały Sejmu albo postanowienia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej stosuje się przepisy art. 56 ust. 1 i 2. Przepis art. 55 stosuje się odpowiednio.

Art. 62

1. Pytanie w referendum rozpoczyna się od słów:
„Czy wyrażasz zgodę na ratyfikację przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej umowy międzynarodowej z dnia ..... (tytuł umowy).”.
2. Wzór karty do głosowania określa, w drodze uchwały, Państwowa Komisja Wyborcza.

Art. 63

1. Wynik referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy, o której mowa w art. 59, jest wiążący, jeżeli wzięła w nim udział więcej niż połowa uprawnionych do głosowania.
2. Jeżeli wynik referendum jest wiążący, a większość biorących udział w głosowaniu udzieliła odpowiedzi pozytywnej na postawione pytanie, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej uzyskuje zgodę na ratyfikację tej umowy. Przepis art. 15 ust. 3 ustawy z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych (Dz. U. Nr 39, poz. 443) stosuje się odpowiednio.
3. Państwowa Komisja Wyborcza, po podjęciu przez Sąd Najwyższy uchwały w sprawie ważności referendum, powiadamia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Marszałka Sejmu i Prezesa Rady Ministrów o wynikach referendum.

Art. 64

1. Jeżeli w referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy, o której mowa w art. 59, weźmie udział połowa lub mniej niż połowa uprawnionych do głosowania, wynik referendum nie jest wiążący.
2. Państwowa Komisja Wyborcza, po podjęciu przez Sąd Najwyższy uchwały o ważności referendum, powiadamia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Marszałka Sejmu i Prezesa Rady Ministrów, że nie przyniosło ono wyniku wiążącego.
3. Jeżeli wynik referendum nie jest wiążący, do postępowania z umową międzynarodową, o której mowa w art. 59, stosuje się przepisy ustawy o umowach międzynarodowych.

Art. 65

Telewizja Polska i Polskie Radio, obowiązane są w okresie od 20 dnia przed dniem referendum do nieodpłatnego rozpowszechniania w ogólnopolskich programach telewizyjnych i radiowych audycji referendalnych przygotowanych przez uprawnione podmioty.

Rozdział 10**Referendum ogólnokrajowe zatwierdzające zmianę Konstytucji
Rzeczypospolitej Polskiej****Art. 66**

1. Z wnioskiem do Marszałka Sejmu o przeprowadzenie ogólnokrajowego referendum zatwierdzającego zmianę Konstytucji, o którym mowa w art. 235 ust. 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, mogą zwrócić się:
  - 1) co najmniej 1/5 ustawowej liczby posłów,
  - 2) Senat,
  - 3) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej.

2. Wniosek, o którym mowa w ust. 1 składa się w terminie 45 dni od dnia uchwalenia przez Senat ustawy o zmianie Konstytucji.
3. Marszałek Sejmu niezwłocznie podejmuje postanowienie o przeprowadzeniu referendum w sprawie, o której mowa w ust. 1.
4. Marszałek Sejmu wyznacza datę przeprowadzenia referendum, o którym mowa w ust. 1, na dzień wolny od pracy, przypadający w ciągu 60 dni od dnia złożenia wniosku.

Art. 67

1. Do postanowienia Marszałka Sejmu, o którym mowa w art. 66 ust. 3, stosuje się przepisy art. 56 ust. 1 i 2.
2. Pytanie przedstawione w referendum, o którym mowa w art. 66 ust. 1, rozpoczyna się od słów:
„Czy jesteś za przyjęciem zmiany Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. dokonanej ustawą z dnia ...?”.
3. Postanowienie Marszałka Sejmu ogłasza się w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Art. 68

1. Przyjęcie w referendum zmiany Konstytucji następuje wówczas, gdy opowiedziała się za nią większość głosujących.
2. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej podpisuje przyjętą w referendum ustawę o zmianie Konstytucji w ciągu 21 dni od dnia przedstawienia przez Marszałka Sejmu tej ustawy do podpisu i zarządza jej niezwłoczne ogłoszenie w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.

Rozdział 11
Przepisy karne
Art. 69

1. Kto, w związku z referendum, prowadzi agitację:
  - 1) w siedzibach urzędów administracji rządowej lub administracji samorządu terytorialnego, bądź sądów,
  - 2) na terenie zakładów pracy w sposób i w formach zakłócających ich normalne funkcjonowanie,
  - 3) na terenie jednostek wojskowych i innych jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub oddziałów obrony cywilnej bądź skoszarowanych jednostek podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych,
  - 4) w lokalu obwodowej komisji do spraw referendum lub na terenie budynku, w którym lokal się znajduje
- podlega karze grzywny.
2. Tej samej karze podlega, kto prowadzi agitację na terenie szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych wobec uczniów nieposiadających prawa do udziału w referendum.

Art. 70

1. Kto, w związku z referendum:
  - 1) umieszcza plakaty i hasła referendalne na ścianach budynków, ogrodzeniach, latarniach, urządzeniach energetycznych, telekomunikacyjnych i innych bez zgody właściciela lub zarządcy nieruchomości,
  - 2) przy ustawianiu własnych urządzeń ogłoszeniowych w celu prowadzenia kampanii referendalnej narusza obowiązujące przepisy porządkowe,

3) umieszcza plakaty i hasła referendalne w taki sposób, że nie można ich usunąć bez powodowania szkód

- podlega karze grzywny.

2. Tej samej karze podlega:

1) podmiot biorący udział w kampanii referendalnej, który w terminie 30 dni po dniu referendum nie usunie plakatów i haseł referendalnych oraz urządzeń ogłoszeniowych ustawionych w celu prowadzenia kampanii,

2) osoba będąca redaktorem w rozumieniu prawa prasowego, która nie dopuszcza do wykonania obowiązku umieszczenia w informacjach, komunikatach, apelach i hasłach referendalnych, ogłaszanych w prasie drukowanej lub w telewizji bądź radiu na koszt podmiotów biorących udział w kampanii referendalnej, wskazania przez kogo są opłacane i od kogo pochodzą.

Art. 71

Kto, w związku z referendum, nie umieszcza w materiałach referendalnych oznaczenia od kogo pochodzą

- podlega karze grzywny.

Art. 72

1. Kto, zbiera podpisy osób popierających zgłoszenie wniosku do Sejmu w sprawie referendum z inicjatywy obywateli, stosując groźbę, podstęp lub jakąkolwiek inną formę nacisków zmierzających do uzyskania podpisów

- podlega grzywnie od 1000 do 10 000 złotych.

2. Tej samej karze podlega, kto zbiera podpisy osób popierających wniosek, o którym mowa w ust. 1, na terenie jednostek wojskowych lub innych jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej albo

oddziałów obrony cywilnej lub skoszarowanych jednostek podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych.

3. Kto udziela wynagrodzenia pieniężnego w zamian za zbieranie lub złożenie podpisu pod wnioskiem, o którym mowa w ust. 1

- podlega grzywnie od 10 000 do 50 000 złotych.

Art. 73

Kto, w okresie od zakończenia kampanii referendalnej aż do zakończenia głosowania, zwołuje zgromadzenia, organizuje pochody lub manifestacje, wygłasza przemówienia, rozdaje ulotki lub w jakikolwiek inny sposób prowadzi agitację w sprawie poddanej referendum

- podlega karze grzywny.

Art. 74

Kto, w okresie od zakończenia kampanii referendalnej aż do zakończenia głosowania, podaje do wiadomości publicznej wyniki referendalnych badań (sondaży) opinii publicznej dotyczących przewidywanych zachowań głosujących w referendum i przewidywanych wyników referendum lub wyniki sondaży przeprowadzanych w dniu głosowania

- podlega grzywnie od 500 000 do 1 000 000 złotych.

Art. 75

Kto, prowadząc agitację organizuje podczas kampanii referendalnej loterie fantowe, lub innego rodzaju gry losowe albo konkursy, w których wygranymi są nagrody pieniężne lub przedmioty o wartości wyższej niż wartość przedmiotów zwyczajowo używanych w celach reklamowych lub promocyjnych

- podlega grzywnie od 5 000 do 50 000 złotych.

Art. 76

Kto, podaje lub dostarcza, w ramach prowadzonej kampanii referendalnej napoje alkoholowe nieodpłatnie lub po cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania, nie wyższych od cen nabycia lub kosztów wytworzenia

- podlega grzywnie od 5 000 do 50 000 złotych.

Art. 77

Do postępowania w sprawach, o których mowa w art. 69-71 i art. 73, stosuje się przepisy o postępowaniu w sprawach o wykroczenia.

Rozdział 12**Przepisy szczególne, przepisy zmieniające i przepisy końcowe****Art. 78**

1. W przypadku przeprowadzenia referendum w tym samym dniu, w którym odbywają się wybory do Sejmu i Senatu lub wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej:
  - 1) głosowanie przeprowadza się w obwodach głosowania utworzonych dla właściwych wyborów i na podstawie spisów wyborców sporządzonych dla tych wyborów,
  - 2) zadania komisarzy wyborczych i obwodowych komisji wyborczych do spraw referendum wykonują odpowiednio okręgowe i obwodowe komisje wyborcze powołane do przeprowadzenia właściwych wyborów,
  - 3) do kampanii referendalnej stosuje się przepisy art. 28 – 49.
2. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, po porozumieniu z Państwową Komisją Wyborczą określi, w drodze rozporządzenia, zasady i sposób łącznego prowadzenia kampanii referendalnej oraz kampanii wyborczej w programach radiowych i telewizyjnych.

Art. 79

1. W przypadku zarządzenia na ten sam dzień dwóch referendów ogólnokrajowych przez różne organy państwowe, głosowanie przeprowadzają te same obwodowe komisje do spraw referendum, na podstawie tych samych spisów osób uprawnionych do udziału w referendum.
2. W przypadku, o którym mowa w ust. 1, dla każdego referendum sporządza się oddzielnie protokoły głosowania oraz protokoły o wyniku referendum.

Art. 80

1. W sprawach nie uregulowanych niniejszą ustawą stosuje się odpowiednio przepisy ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.
2. W przypadku przeprowadzenia referendum w tym samym dniu co wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w sprawach nieuregulowanych niniejszą ustawą stosuje się odpowiednio przepisy ustawy z dnia 27 września 1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2000 r. Nr 47, poz. 544).

Art. 81

W ustawie z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych (Dz. U. Nr 39, poz. 443) po art. 15 dodaje się art. 15a – art. 15d w brzmieniu:

- „Art.15a.1. W przypadku podjęcia przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwały w sprawie wyboru trybu wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej, o której mowa w art. 90 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w drodze ustawy, Marszałek Sejmu zawiadamia o tym Prezesa Rady Ministrów.
2. Rada Ministrów w terminie 30 dni od dnia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1, wnosi do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej projekt ustawy o wyrażeniu zgody na ratyfikację umowy

międzynarodowej, o której mowa w art. 90 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Art.15b. W przypadku podjęcia przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwały w sprawie wyboru trybu wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej, o której mowa w art. 15a ust. 1, w drodze referendum, stosuje się przepisy art. 59 – 65 ustawy z dnia ..... o referendach ogólnokrajowych (Dz.U. Nr ....., poz. ....), z uwzględnieniem przepisów art. 15c niniejszej ustawy.

Art.15c.1. Jeżeli wynik referendum ogólnokrajowego w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy, o której mowa w art. 90 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, nie jest wiążący, Rada Ministrów może wycofać tę umowę z procesu ratyfikacji.

2. W przypadku niewycofania przez Radę Ministrów umowy, o której mowa w ust. 1, w terminie 30 dni od dnia ogłoszenia uchwały Sądu Najwyższego o ważności referendum, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej może ponownie podjąć uchwałę w sprawie wyboru trybu wyrażenia zgody na ratyfikację tej umowy.

3. Projekt uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, o której mowa w ust. 2 wnoszą podmioty określone w Regulaminie Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.

Art.15d.1. O podjęciu przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej uchwały, o której mowa w art. 15c ust. 2, Marszałek Sejmu zawiadamia Prezesa Rady Ministrów.

2. Uchwałę, o której mowa w ust. 1, Sejm Rzeczypospolitej Polskiej podejmuje bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

3. Uchwałę Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej ogłasza się w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.”.

Art. 82

Traci moc ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o referendum (Dz. U. Nr 99, poz. 487 i z 2000 r. Nr 43, poz. 488).

Art. 83

Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

U z a s a d n i e n i e

Projekt ustawy o referendum, wnoszony do Sejmu z inicjatywy Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, reguluje zasady i tryb przeprowadzania referendów ogólnokrajowych, określonych w art. 125, art. 90 i art. 235 ust. 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Konstytucja przewiduje trzy rodzaje referendów ogólnokrajowych:

- w sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa – art. 125 ust. 1,
- w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej, na podstawie której przekazuje się organizacji lub organowi międzynarodowemu kompetencje władzy państwowej – art. 90 ust. 3,
- w sprawie zatwierdzenia zmiany Konstytucji – art. 235 ust. 6.

Nowa ustawa o referendach ogólnokrajowych obejmuje wszystkie wymienione wyżej referenda i zastąpi obowiązującą dotychczas ustawę z dnia 29 czerwca 1995 r. o referendum (Dz. U. Nr 99, poz. 487 i z 2000 r. Nr 43, poz. 488). Potrzeba uchwalenia nowej ustawy o referendach ogólnokrajowych wynika z faktu, że obowiązującą ustawę przyjęto przed uchwaleniem Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. W wielu kwestiach jest już ona nieaktualna, a ponadto nie zawiera przepisów dotyczących referendum z art. 90 ust. 3 i art. 235 ust. 6 Konstytucji.

Konieczność uchwalenia nowej ustawy o referendach ogólnokrajowych wynika również z potrzeby dostosowania, czy też ujednolicenia jej przepisów z obowiązującą ustawą z dnia 12 kwietnia 2001 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 46, poz. 499, Nr 74, poz. 786 i Nr 154, poz. 1802 oraz z 2002 r. Nr 14, poz. 128, Nr 113, poz. 984 i Nr 127, poz. 1089), szczególnie w zakresie funkcjonowania organów do spraw referendum, kart do głosowania, prowadzenia kampanii referendalnej w programach radiowych i telewizyjnych oraz przepisów karnych.

Uchwalenie nowej ustawy o referendach ogólnokrajowych nie oznacza zasadniczej zmiany w dotychczasowym systemie przeprowadzania referendum ogólnokrajowego. Podstawowe założenia tego systemu przyjęte dla referendum ogólnokrajowego w 1995 r. nie ulegają zmianie; zostały one jedynie odpowiednio dostosowane do aktualnego porządku prawnego.

Projekt ustawy oparty jest na następującej systematyce:

1. Przepisy ogólne,
2. Organy do spraw referendum,
3. Karta do głosowania i sposób głosowania,
4. Ustalenie wyników głosowania i wyniku referendum,
5. Ważność referendum,
6. Kampania referendalna i jej finansowanie,
7. Finansowanie przeprowadzenia referendum ze środków budżetu państwa,
8. Referendum ogólnokrajowe w sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa,
9. Referendum ogólnokrajowe w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej,
11. Referendum ogólnokrajowe zatwierdzające zmianę Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej,
11. Przepisy karne,
12. Przepisy szczególne, przepisy zmieniające i przepisy końcowe.

Przepisy **Rozdziału 1** projektu ustawy obejmują postanowienia wspólne dla przeprowadzenia wszystkich rodzajów referendów ogólnokrajowych, dotyczące przede wszystkim określenia osób uprawnionych do udziału w referendum oraz sporządzania i aktualizacji spisów osób uprawnionych do udziału w referendum, obwodów głosowania oraz zasad i trybu głosowania.

W referendum mają prawo brać udział obywatele polscy, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończą 18 lat. Głosowanie przeprowadza się również za

granicą, a także na polskich statkach morskich. Do sporządzania i aktualizacji spisów osób uprawnionych w referendum, tworzenia obwodów głosowania, zasad i trybu głosowania będą miały zastosowanie przepisy ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

W **Rozdziale 2** zawarte zostały przepisy dotyczące organów do spraw referendum oraz ich zadań. Referendum przeprowadza Państwowa Komisja Wyborcza powołana na podstawie przepisów ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, komisarze wyborczy powołani na podstawie przepisów ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw i obwodowe komisje do spraw referendum. Do zadań Państwowej Komisji Wyborczej należy w szczególności sprawowanie nadzoru nad przygotowaniem referendum oraz przestrzeganiem przepisów regulujących zasady i tryb przeprowadzania referendum oraz ustalenie i podanie do wiadomości publicznej wyniku referendum.

Do zadań komisarzy wyborczych należy w szczególności ustalenie zbiorczych wyników głosowania i przekazanie ich do Państwowej Komisji Wyborczej, natomiast do zadań obwodowych komisji do spraw referendum – przeprowadzenie głosowania i ustalenie wyników głosowania w obwodzie. Do zasad działalności komisarzy wyborczych oraz obwodowych komisji do spraw referendum będą miały odpowiednie zastosowanie przepisy ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. Krajowe Biuro Wyborcze zapewni organizacyjno-techniczne warunki wykonywania zadań związanych z przeprowadzeniem referendum przez Państwową Komisję Wyborczą i komisarzy wyborczych, natomiast warunki pracy obwodowych komisji do spraw referendum zapewnią wójtowie, burmistrzowie lub prezydenci miast, w ramach zadań zleconych gminom.

Przewiduje się, że do każdej obwodowej komisji do spraw referendum partie polityczne, stowarzyszenia, organizacje społeczne o zasięgu ogólnokrajowym oraz fundacje, mogą wyznaczyć po jednym mężu zaufania w celu prowadzenia obserwacji przebiegu głosowania, ustalenia wyników głosowania i wyniku referendum.

W **Rozdziale 3** rozstrzygnięto kwestie dotyczące karty do głosowania i sposobu głosowania. Rozwiązania te są powtórzeniem dotychczas obowiązujących w tym zakresie przepisów ustawy z 1995 r. Zwraca uwagę przepis ustalający wedle jakiej zasady ma się określać liczbę osób biorących udział w głosowaniu. Liczbę tę ustala się na podstawie ważnych kart wyjętych z urny po zakończeniu głosowania. Jest to istotne, biorąc pod uwagę znaczenie frekwencji referendalnej dla ważności przeprowadzonego referendum.

Podobnie jak w ustawie z 1995 r. rozstrzygnięto w **Rozdziale 4** kwestie dotyczące procedury ustalania wyników głosowania i wyniku referendum; określono treść protokołów głosowania w obwodzie, treść protokołów komisarzy wyborczych oraz Państwowej Komisji Wyborczej.

Przepisy dotyczące ważności referendum zawiera **Rozdział 5** projektu ustawy. W tym rozdziale zostały uregulowane kwestie związane z wnoszeniem protestów przeciwko ważności referendum. Protesty wnosi się na piśmie do Sądu Najwyższego w terminie 7 dni od dnia ogłoszenia wyniku referendum przez Państwową Komisję Wyborczą w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. Do warunków i trybu wnoszenia protestów oraz sposobu ich rozpatrywania przez Sąd Najwyższy będą miały odpowiednie zastosowanie przepisy ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej.

Nowym rozwiązaniem w zakresie ważności referendum jest możliwość przeprowadzenia ponownego głosowania w obwodzie lub obwodach, w przypadku jeżeli unieważnienie przez Sąd Najwyższy głosowania w obwodzie

lub w obwodach wpływa na wynik referendum lub gdy przyczyną unieważnienia głosowania było przestępstwo przeciwko referendum dotyczące czynności poprzedzających głosowanie.

Rozdział 6 jest poświęcony zasadom prowadzenia kampanii referendalnej i jej finansowania oraz prowadzeniu kampanii referendalnej w programach radiowych i telewizyjnych.

Przyjęte rozwiązania różnią się od regulacji prawnych w zakresie prowadzenia kampanii wyborczych. Jest to konsekwencją charakteru referendum ogólnokrajowego, którego przedmiot dotyczy w jednakowym stopniu wszystkich obywateli i reprezentujących ich organizacji. Odpowiada temu przyjęta w art. 28 projektu ustawy definicja kampanii referendalnej, którą jest prezentowanie stanowiska w sprawie poddanej referendum przez obywateli, partie polityczne, organizacje społeczne, fundacje oraz inne podmioty. Zasady kampanii referendalnej są elastyczne. Ustawa nikomu nie utrudnia jej prowadzenia. Respektuje wolność wypowiedzi publicznej, zgromadzeń i manifestacji. Uczestnictwo w tej kampanii jest dostępne dla każdego. Stąd liczba i zasięg wymogów jakie musi spełnić uczestnik kampanii jest ograniczona.

Wydatki ponoszone przez podmioty uczestniczące w kampanii referendalnej pokrywane są z ich źródeł własnych i zgodnie z przepisami określającymi ich działalność finansową. Oznacza to, że finansowanie kampanii referendalnej podlega tej samej regulacji prawnej co regulacja odnosząca się do finansowania partii politycznych, stowarzyszeń i innych organizacji społecznych (np. związków zawodowych), a także dotyczącej działalności finansowej fundacji. Kontrolę nad tymi działaniami prowadzi się na zasadach właściwych dla danej struktury organizacyjnej. Państwo nie uczestniczy w pokrywaniu całości lub części kosztów uczestnictwa tych podmiotów w kampanii referendalnej. Można sądzić, że niebezpieczeństwa, jakie pojawiają się w

związku z finansowaniem kampanii wyborczych, w których zaangażowany jest inny typ interesów niż w kampaniach referendalnych, kampaniom referendalnym nie zagrażają. Stąd stosunkowo skromny zasięg regulacji przewidziany w tym przypadku.

Kampania referendalna rozpoczyna się z dniem ogłoszenia uchwały Sejmu, postanowienia Prezydenta lub postanowienia Marszałka Sejmu o przeprowadzeniu referendum i kończy się na 24 godziny przed dniem głosowania. Od zakończenia kampanii referendalnej aż do zakończenia głosowania nie będzie można podawać do publicznej wiadomości wyników przedreferendalnych badań opinii publicznej dotyczących przewidywanych zachowań głosujących i wyników referendum oraz sondaży przeprowadzonych w dniu głosowania.

W projekcie zwraca uwagę wprowadzenie szeregu zakazów i nakazów, m.in. dotyczących zwoływania zgromadzeń, miejsc i form prowadzenia kampanii referendalnej. Wprowadzono zakaz organizowania w ramach kampanii referendalnej gier losowych i konkursów z nagrodami o wyższej wartości, podawania i dostarczania nieodpłatnie napojów alkoholowych.

Nową regulację stanowią przepisy dotyczące prowadzenia kampanii referendalnej w programach radiowych i telewizyjnych.

Są one wzorowane na odpowiednich przepisach ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. Określono w nich definicję audycji referendalnej oraz ogłoszenia referendalnego, terminy nadawania w programach ogólnokrajowych i regionalnych Telewizji Polskiej S.A. i Polskim Radiu S.A. oraz limity łącznego czasu rozpowszechniania tych audycji.

Projekt ustawy przewiduje, że podmiotami uprawnionymi do udziału w kampanii referendalnej w programach radiowych i telewizyjnych będą:

- partie polityczne, które w ostatnich, przed referendum, wyborach do Sejmu i do Senatu samodzielnie tworząc komitet wyborczy otrzymały, w skali kraju, na swoje okręgowe listy kandydatów na posłów, co najmniej 3% ważnie oddanych głosów lub wchodząc w skład koalicji wyborczej otrzymały, w skali kraju, na okręgowe listy kandydatów na posłów, co najmniej 6% ważnie oddanych głosów,
- klub poselski oraz klub senatorski, który zrzesza odpowiednio posłów lub senatorów wybranych, w ostatnich przed referendum wyborach do Sejmu i do Senatu, spośród kandydatów zgłoszonych przez komitet wyborczy wyborców,
- stowarzyszenia i inne organizacje społeczne, które zostały zarejestrowane, zgodnie z obowiązującymi przepisami, działają na terytorium całego państwa oraz prowadzą działalność związaną z przedmiotem referendum i która to działalność mieści się w zakresie ich celów statutowych,
- fundacje, które zostały zarejestrowane zgodnie z obowiązującymi przepisami i prowadzą działalność związaną z przedmiotem referendum z tym, że uprawnione będą tylko te stowarzyszenia, fundacje i organizacje społeczne, które zostały zarejestrowane, zgodnie z obowiązującymi przepisami, nie później niż na rok przed datą zarządzenia referendum.

Ratio legis przepisu na mocy którego do udziału w bezpłatnej kampanii referendalnej w programach radiowych i telewizyjnych będą uprawnione tylko te stowarzyszenia, fundacje i organizacje społeczne, które zostały zarejestrowane nie później niż na rok przed datą zarządzenia referendum, jest konieczność uniknięcia sytuacji, w których media publiczne, w ramach kampanii referendalnej, byłyby wykorzystywane dla celów doraźnych, jako środek prezentacji poszczególnych ugrupowań politycznych.

Podmioty te, na ich wnioski poparte odpowiednimi, określonymi w ustawie dokumentami, otrzymają z Państwowej Komisji Wyborczej

zaświadczenie uprawniające do udziału w kampanii referendalnej w programach radiowych i telewizyjnych.

Istotnym rozwiązaniem jest przepis, który stanowi, że czas przeznaczony na rozpowszechnianie audycji referendalnych dzieli się równo pomiędzy uprawnione podmioty. Przepisy ustawy upoważniają Krajową Radę Radiofonii i Telewizji do określenia trybu postępowania w sprawach podziału czasu rozpowszechniania audycji, sposobu przygotowania i emisji tych audycji.

Każdy podmiot biorący udział w kampanii referendalnej może odpłatnie rozpowszechniać ogłoszenia referendalne w programach nadawców radiowych i telewizyjnych. Rozróżnia się zatem udział w kampanii referendalnej prowadzonej bezpłatnie w publicznych stacjach radiowych i telewizyjnych oraz akcji propagandowej w formie odpłatnych ogłoszeń referendalnych w stacjach wszystkich typów (publicznych i niepublicznych). O ile dostęp do tych pierwszych jest ograniczony na rzecz uprawnionych podmiotów, o tyle dostęp do tych drugich jest prawnie nieograniczony. Czas przeznaczony dla podmiotów uprawnionych dzielony ma być równo, co zapewnić ma możliwie najszerszą prezentację poglądów na temat będący przedmiotem referendum przez najważniejsze i najbardziej reprezentatywne ośrodki myśli społecznej i politycznej.

W **Rozdziale 7** sformułowano przepisy dotyczące finansowania referendum ze środków budżetu państwa. Z budżetu państwa pokrywane są wydatki związane z zadaniami Państwowej Komisji Wyborczej, Krajowego Biura Wyborczego, komisarzy wyborczych i obwodowych komisji do spraw referendum, organów administracji rządowej oraz wydatki na zadania zlecone jednostkom samorządu terytorialnego. Dysponentem tych środków jest Kierownik Krajowego Biura Wyborczego .

Przepisy **Rozdziału 8** dotyczące referendum ogólnokrajowego w sprawie o szczególnym znaczeniu dla państwa są powtórzeniem przepisów dotyczących

obowiązujących w tym zakresie, tj. przepisów ustawy z 1995 r. Przewidują one poddanie sprawy pod referendum z inicjatywy obywateli, którzy dla swojego wniosku uzyskają poparcie co najmniej 500.000 osób posiadających prawo wybierania do Sejmu.

Referendum w sprawach o szczególnym znaczeniu dla państwa (art. 125 ust. 1 Konstytucji) ma charakter fakultatywny. Konstytucja nie określa rodzaju spraw, które mogą być poddane referendum; wymaga jednak, by miały one związek z Państwem, a nie tylko z określonymi grupami lub środowiskami. Podmiotami zarządzającymi referendum są Sejm oraz Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej działający za zgodą Senatu (art. 125 ust. 2 Konstytucji).

Istotnym ograniczeniem, funkcjonującym także w dotychczas obowiązującej ustawie o referendum, jest zakaz poddania referendum sprawy przed upływem 4 lat od dnia przeprowadzenia referendum w tej samej sprawie. *Ratio legis* tego rozwiązania jest niedopuszczenie do nadużywania procedury referendum.

Nową regulację zawierają przepisy **Rozdziału 9** dotyczące referendum ogólnokrajowego w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej.

Jest to szczególny rodzaj referendum ogólnokrajowego, na podstawie którego możliwe jest przekazanie kompetencji władzy państwowej w niektórych sprawach organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu; to jeden z dwóch trybów przewidzianych przez Konstytucję dla uzyskania zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej. Konstytucja dopuszcza wyrażenie zgody w formie ustawy uchwalonej przez Sejm i Senat większością dwóch trzecich głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz senatorów.

Zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej uchwałę w sprawie wyboru trybu wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej, o której mowa w art. 90 ust. 1, Konstytucji podejmuje Sejm bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów.

Referendum to ma prawo zarządzić Sejm Rzeczypospolitej Polskiej lub Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej za zgodą Senatu. W przypadku podjęcia przez Sejm uchwały o wyborze referendalnego trybu wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej stosuje się art. 125 Konstytucji dotyczący referendum ogólnokrajowego. W tym przypadku jednak nie będzie obowiązywało wskazane wyżej ograniczenie dopuszczalności przeprowadzania kolejnego referendum w tej samej sprawie w okresie 4 lat. Takie rozwiązanie jest niezbędne, ponieważ w postępowaniach ratyfikacyjnych należy zachować elastyczność pozwalającą na odpowiednie reagowanie w przypadku zmiany okoliczności wynikających ze stanu negocjacji umów międzynarodowych i ewolucji stanowiska opinii publicznej. Ponowienie referendum w sprawach wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej jest spotykane, na przykład w związku z postępowaniami ratyfikacyjnymi dotyczącymi umów zawieranych w toku procesu rozszerzania Wspólnot Europejskich. Kwestia ponowienia referendum w sprawie zatwierdzenia zmiany Konstytucji nie powstaje, ponieważ aby zmiana taka nastąpiła niezbędne jest po referendum, które jej nie zatwierdziło, ponowne uchwalenie zmiany przez Sejm i Senat zgodnie z obowiązującą w tym przypadku procedurą.

Projekt ustawy formułuje zasady i tryb postępowania z umową międzynarodową w przypadku gdy wynik referendum jest niewiążący.

Również nowymi przepisami są przepisy **Rozdziału 10** dotyczące referendum ogólnokrajowego zatwierdzającego zmianę Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z art. 235 ust. 6 Konstytucji z wnioskiem do Marszałka Sejmu o przeprowadzenie referendum zatwierdzającego zmiany

Konstytucji mogą zwrócić się: co najmniej 1/5 ustawowej liczby posłów, Senat, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. Referendum przeprowadza się w dzień wolny od pracy, przypadający w ciągu 60 dni od dnia złożenia wniosku. Przyjęcie w referendum zmiany Konstytucji następuje wówczas, gdy opowiedziała się za nią większość biorących udział w głosowaniu.

W osobnym rozdziale – **Rozdział 11** – zawarte są przepisy karne. Zostały one – w porównaniu do ustawy z 1995 r. – mocno rozbudowane, co jest następstwem przyjęcia określonych nakazów i zakazów dotyczących prowadzenia kampanii referendalnej. Przepisy te są wzorowane na znowelizowanych przepisach karnych zawartych w ordynacjach wyborczych.

Rozdział 12 zawiera przepisy szczególne, przepisy nowelizujące i przepisy końcowe. Przepisy szczególne dotyczą sytuacji, gdy referendum ogólnokrajowe będzie przeprowadzane w tym samym dniu, w którym przeprowadzane będą wybory do Sejmu i Senatu lub wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz sytuacji gdy na ten sam dzień zostaną zarządzane dwa referenda przez różne organy państwowe. Wówczas wybory oraz referendum lub referenda będą przeprowadzane przez te same organy.

Istotną zmianą zawartą w Rozdziale 12 jest propozycja **zmiany ustawy z dnia 14 kwietnia 2000 r. o umowach międzynarodowych** (Dz. U. Nr 39, poz. 443). Wprowadzenie do systemu prawnego przepisów dotyczących referendum ogólnokrajowego w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej wymagało uzupełnienia art. 15 ustawy o umowach międzynarodowych o przepisy dotyczące postępowania z ustawą, o której mowa w art. 90 ust. 1 Konstytucji RP, w przypadku, gdy wynik referendum ogólnokrajowego w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację tej umowy nie jest wiążący. Jest rzeczą oczywistą, że gdy referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację umowy międzynarodowej przyniesie wynik wiążący, a większość uczestniczących w nim obywateli opowie się przeciwko wyrażeniu takiej zgody,

Prezydent RP umowy tej ratyfikować nie może. Skutku referendum, które nie przynosi wyniku wiążącego nie można utożsamiać ze skutkiem referendum dającym wynik wiążący. Takie utożsamianie byłoby sprzeczne z Konstytucją RP. Referendum dające wynik niewiążący nie przynosi odpowiedzi na pytanie, czy Prezydent RP został, czy nie został w tym trybie upoważniony do ratyfikacji umowy. Konstytucja nie stwarza zarazem przeszkód, aby kontynuować proces ratyfikacji tej umowy, w innym znanym jej trybie, tj. ustawy uchwalonej przez Sejm i Senat zgodnie z wymogiem art. 90 ust. 2 Konstytucji, o ile Sejm podejmie taką uchwałę (por. art. 90 ust. 4). Możliwe jest także, przy uwzględnieniu warunku określonego w art. 90 ust. 4 Konstytucji, powrócenie w przyszłości do referendalnego trybu wyrażenia zgody na ratyfikację umowy, skoro ustawa o referendum nie wprowadza w tym przypadku 4-letniej karencji na jego przeprowadzanie. Jednakże Rada Ministrów może podjąć decyzję o wycofaniu tej umowy z procesu ratyfikacji po to, na przykład, by podjąć próbę jej renegocjacji.

Uchyła się ustawę z dnia 29 czerwca 1995 r. o referendum (Dz. U. Nr 99, poz. 487 i z 2000 r. Nr 43, poz. 488).

Ustawa nie wywołuje skutków finansowych wynikających z samego jej wejścia w życie. Ewentualne skutki finansowe realizacji przepisów tej ustawy odpowiadać będą kosztom każdorazowo zarządzanego referendum ogólnokrajowego.

Zakres przedmiotowy opiniowanego projektu ustawy nie jest objęty prawem wspólnotowym i obowiązkiem dostosowawczym wynikającym z Układu Europejskiego.